

PORTRET AUSTRIJSKOG ČASNIKA IZ OSTAVŠTINE MIRKA RAČKOG

UDK: 7.041.5:355.092(436):347.67]75Rački,M.

Primljeno: 29. siječnja 2019.

Izvorni znanstveni rad

JELENA ZAGORA

Rooseveltova 23

21000 Split, HR

jelenzagor@gmail.com

*U radu se iznose rezultati istraživanja povijesti ostavštine slika-
ra Mirka Račkog koji je umro u Splitu 1982. godine. Zbirka
slika i crteža, nekoć dio umjetnikove kolekcije, danas je vlasništ-
vo Društva Poljičana i čuva se u Podstrani. Autorica detaljno
obrađuje jednu od slika iz te zbirke, Portret austrijskog časnika
iz 19. stoljeća. Usporednom analizom slikarovog potpisa sliku
pripisuje austrijskom portretistu Karlu Naglu koji je djelovao
sredinom 19. stoljeća. Tragom natpisa na podokviru slike,
analizom odore portretiranog časnika te istraživanjem genea-
loških i arhivskih izvora, utvrđuje da portret prikazuje Josepha
Nitschea, djeda prve supruge Mirka Račkog Line Schwaab von
Wildenfried.*

*Ključne riječi: ostavština Mirka Račkog, Društvo Poljičana,
Podstrana, Portret austrijskog časnika, 19. stoljeće, Karl Nagl,
Josef Nitsche, Lina Schwaab von Wildenfried*

UVOD

Portret austrijskog časnika, rad austrijskog slikara iz 19. stoljeća, dio je zbirke slika koja je nekoć pripadala čuvenom slikaru Mirku Račkom (Novi Marof, 1879. – Split, 1982.). Zbirka predstavlja tek skromni ostatak bogate slikarove ostavštine, a danas je vlasništvo Društva Poljičana i čuva se u Podstrani pored Splita. Portret o kojemu je riječ najstarija je slika u kolekciji i jedina koja nije djelo Račkoga. To je ujedno i jedna od vrednijih umjetnina u zbirci.

Portret je 2010. godine zaprimljen na Odsjek za konzervaciju-restauraciju Umjetničke akademije u Splitu. Tko ga je naslikao, tko je na njemu prikazan i kako je dospio među slike Račkoga, tada nije bilo poznato, kao ni kada je i kako dio umjetničke zbirke Račkoga završio u Podstranu. Konzervatorsko-restauratorski zahvat bio je prilika za istraživanje podrijetla slike i njezine povezanosti s Mirkom Račkim i njegovom ostavštinom.

U prvome poglavlju rada obrađuje se povijest slikarove ostavštine i zbirke slika pohranjene u Podstrani. Budući da bibliografija o Mirku Račkom ne obuhvaća razdoblje njegova života nakon preseljenja u Split, gdje je slikar preminuo 1982. godine, istraživanje povijesti njegove ostavštine usredotočilo se na periodičku građu.¹ Važan izvor za ovo poglavlje predstavlja i popis umjetničke kolekcije Mirka Račkoga te ekspertiza izrađena u svrhu proglašenja te zbirke spomenikom kulture 1989. godine.

Drugo se poglavlje bavi pitanjem autorstva portreta. Na temelju usporedne analize slikarova potpisa na ovoj slici i drugim djelima istog autora, *Portret austrijskog časnika* pripisan je austrijskom slikaru Karlu Naglu. Fotografije Naglovih slika prikupljene su kontaktiranjem austrijskih muzeja. Naglova pisma, koja se čuvaju u arhivu društva *Künstlerhaus* u Beču, dodatna su potvrda atribucije.

Otkrivanju identiteta osobe prikazane na portretu posvećeno je treće poglavlje ovoga rada. Početni trag u istraživanju bio je natpis na podokviru slike koji spominje djeda Line Rački i obitelj Nitsc(h)e. Lina Rački, rođena Schwaab von Wildenfried, bila je prva supruga Mirka Račkoga. U rodoslovlju Linine obitelji zabilježen je njezin djed s majčine strane, Joseph Nitsche. Analizom odore portretiranog u suradnji sa stručnjakom za austrijsku vojnu povijest utvrđeni su čin koji je časnik stekao, razdoblje iz kojeg odora potječe, te pukovnija austrijske Carsko-kraljevske vojske kojoj je pripadao. Ovi podaci podudaraju se s podacima o časničkoj službi Josepha Nitschea zabilježenima u shematizmima austrijske vojske iz vremena prije nastanka portreta.

1 Gotovo svi novinski članci navedeni u ovome radu pribavljeni su u Arhivu za likovne umjetnosti HAZU, Inv. br. K 827/XV. Zahvaljujem na pomoći Ireni Gessner, dokumentaristici Instituta za povijest umjetnosti i Dariji Alujević, istraživačici i stručnoj suradnici Arhiva za likovne umjetnosti HAZU.

O OSTAVŠTINI MIRKA RAČKOG I ZBIRCI SLIKA DONIRANOJ DRUŠTVU POLJIČANA

Zbirka od tridesetak slika i crteža koja se čuva u zgradi Općinske vijećnice u Podstrani, mjestu nedaleko od Splita, ostatak je nekoć bogate ostavštine čuvenog slikara Mirka Račkog. Slike su vlasništvo Društva Poljičana „Priko-Omiš“, kojemu ih je 1986. godine donirala Smiljka Kanduti-Rački, slikarova četvrta supruga.²

Mirko Rački umro je u Splitu 1982. godine.³ Budući da nije ostavio oporuku, njegova ostavština pripala je Smiljki. Impresivna umjetnička kolekcija tada je, pored ostalog, sadržavala brojne ilustracije na temu Danteove *Božanstvene komedije* te vrlo vrijedne portrete, među kojima autoportrete i portret Isidora Kršnjavog. Sačuvana je i opsežna dokumentarna građa: mnoštvo slika-rovih pisama, bilješki, dokumenata i fotografija.⁴

Smiljka je umrla krajem 1988. godine u Beogradu. Nakon njene smrti, stan u današnjoj Zvonimirovoj ulici u kojem su ona i Mirko živjeli, zapečaćen je, a sav je inventar koji je posjedovao umjetničku ili dokumentarnu vrijednost popisao. Ostavština je početkom 1989. godine proglašena pokretnim spomenikom kulture i stavljena pod pasivnu zaštitu Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu do kraja ostavinske rasprave s nasljednicima Smiljke Rački iz

2 Hana Letica: *U Podstrani slike stoje po strani*. Slobodna Dalmacija, Split 8. IX. 2006. <<http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20060908/kultura01.asp>>. Datum pristupa stranici: 6. XII. 2011.

Smiljka je bila sestra njegove treće supruge, Milene (Mile, Milke). Milena Kanduti (zabiježena i kao Candutti, odnosno Kandutti), bivša supruga slikara Narcisa Burića, bila je u braku s Mirkom Račkim od 1962. do 1977. godine. Godinu dana poslije smrti Milene (1977.), njena mlađa sestra Smiljka Kanduti preuzima brigu za Račkoga i postaje njegova četvrta supruga. Sestre Kanduti rodom su iz Splita. Vojko Mirković: *Što s ostavštinom Mirka Račkog?* Vjesnik, Zagreb 12. II. 1983.

3 Slikar se, zajedno s većinom svojih radova, iz Zagreba preselio u Split još 1975. godine, a 1982. godine prenio je svoja ostala djela, korespondenciju i zapise u stan u tadašnjoj Ulici prvoboraca (današnja Zvonimirova) u Splitu. Gordana Benić: *Slikama ni traga*. Slobodna Dalmacija, Split 8. I. 1989., 10; Đurđica Ivanišević: *Autoportreti antologijske vrijednosti*. Vjesnik, Zagreb 18. I. 1989.

4 Vojko Mirković, *Što s ostavštinom Mirka Račkog?* Vjesnik, Zagreb 12. II. 1983. Zbirku koju je zatekao u stanu Račkoga autor članka opisuje riječima: „U salonu stana zidovi su do stropa pokriveni slikama. Ima ih i u drugim prostorijama i u hodniku. U jednoj je spavaonici na hrpi tridesetak ilustracija tema iz Danteove Božanstvene komedije.“

Beograda.⁵ Autorici nije poznato kada je i s kakvim ishodom okončan pravni postupak ostavinske rasprave. Kolekciju je vjerojatno naslijedila obitelj nećakinje Smiljke Rački u Beogradu, no to bi trebalo dodatno istražiti.⁶ Dio slikarove korespondencije otkupljen je 1989. godine za tadašnju Nacionalnu sveučilišnu biblioteku u Zagrebu.⁷

Na popisu ostavštine Mirka Račkog, načinjenom nakon smrti Smiljke, nalazi se gotovo dvjesto radova: oko stotinu crteža, dvadesetak akvarela i pedesetak ulja na platnu, među kojima portreti, autoportreti i pejzaži izrazite umjetničke vrijednosti. Premda je popis impresivan, tom prilikom izrađena ekspertiza svjedoči da je ostavština Račkoga značajno smanjena nakon slikarova preseljenja iz Zagreba 1975. godine⁸ te u razdoblju nakon njegove smrti; mnoga su vrijedna djela tijekom godina darovana (poput zbirke koja je poklonjena Društvu Poljičana) ili prodana, pa je i umjetnička vrijednost kolekcije umanjena. Od brojnih radova iz ciklusa na temu Dantea, primjerice, popis bilježi samo uljanu sliku na platnu *Francesca da Rimini*.⁹ Slika s prikazom ove

5 Đurđica Ivanišević: *Autoportreti antologijske vrijednosti*. Vjesnik, Zagreb 18. I. 1989.

6 Zapisnik osiguranja dokaza (broj II R 1350/88), sastavljen 28. prosinca 1988. godine u stanu u kojem je živjela Smiljka, spominje privremenog opunomoćenika Svetozara Vujoševića iz Beograda, supruga nećakinje pok. Smilje Rački. Navodi se i ugovor o darivanju koji potpisuje Svetlana Radosavljević. Najvjerojatnije je riječ o nasljednicima slikarove ostavštine, a Svetlana je vjerojatno Smiljkina nećakinja, no to nisam dalje istraživala. Na dokument me uputio Milan Ivanišević, na čemu iskreno zahvaljujem (vidi bilješku 9). Nećakinju Smiljke Rački kao moguću nasljednicu slikarove baštine spominje i jedan novinski članak. Nakon slikarove smrti, Smiljka je nastavila slati zahtjeve za zamjenu stana u kojem su živjeli za prizemni stan s manje ulične buke, a zauzvrat je namjeravala Galeriji umjetnina pokloniti dio zbirke slika. Jednom je prigodom za novine izjavila da će se, ako ne naiđe na razumijevanje u Splitu, morati preseliti u Beograd kod svoje nećakinje; nećakinji i njezinoj djeci u tom bi slučaju oporučno ostavila sve poslije svoje smrti. Ime nećakinje nije navedeno. Vojko Mirković, *Što s ostavštinom Mirka Račkog?* Vjesnik, Zagreb 12. II. 1983. Zahtjevi za zamjenu stana nisu ispunjeni.

7 Đurđica Ivanišević: *Nova opomena Splitu*. Vjesnik, Zagreb 6. I. 1989.

8 Vojko Mirković: *Što s ostavštinom Mirka Račkog?* Vjesnik, Zagreb 12. II. 1983.

9 Podaci preuzeti iz ekspertize Milana Ivaniševića, tadašnjeg ravnatelja Galerije umjetnina u Splitu, predane Zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu 11. siječnja 1989. godine zbog poslova izrade prijedloga rješenja o proglašenju zbirke slika Mirka Račkog pokretnim spomenikom kulture. Broj 20-27/2-89. Ekspertiza je nastala na temelju uvida u slike Mirka Račkog, popisane 28. prosinca 1988. godine u stanu u Ulici Prvoboraca 29 u Splitu. Gospodinu Ivaniševiću srdačno zahvaljujem na ustupljenim dokumentima.

teme – možda upravo ta s popisa – vidi se na fotografiji ateljea Račkoga u Zagrebu iz 1979. godine¹⁰ (sl. 1).

Slika 1. Mirko Rački u svom ateljeu, Zagreb (?). Josip Depolo: Čestitka majstoru! Vjesnik, Zagreb 13. X. 1979.

Umjetnička kolekcija Račkoga nekoliko je puta bila inventarizirana, a postojali su i planovi zbrinjavanja i prezentiranja cijele slikarove ostavštine, ali i donirane zbirke, o čemu će biti riječi u nastavku.

Rački je dugo i bezuspješno slao zahtjeve nadležnim gradskim institucijama (tadašnja Skupština općine Split) za zamjenu stana u tadašnjoj Ulici prvoboraca

¹⁰ Josip Depolo: *Čestitka majstoru!* Vjesnik, Zagreb 13. X. 1979. Slika na fotografiji kompozicijski je vrlo slična *Franceski da Rimini* iz zagrebačke Moderne galerije, no razlike ipak postoje.

za manji, prizemni stan blizu mora i daleko od ulične buke,¹¹ nudeći zauzvrat obiteljsku zbirku radova.¹² Slikarova želja bila je da se od te zbirke u Splitu osnuje galerija „Milka i Mirko Rački“, u spomen njegovoj trećoj supruzi Mileni s kojom je najdulje živio. Nakon njegove smrti, Smiljka je nastavila slati molbe za zamjenu stana, nudeći dvadesetak slika Račkoga na poklon splitskoj Galeriji umjetnina, no bez uspjeha.¹³ Splitski ogranak Hrvatskog društva likovnih umjetnika planirao je 1983. godine, na obljetnicu smrti Račkoga, organizirati izložbu radova iz slikarove ostavštine u Umjetničkom salonu u Krešimirovoj ulici.¹⁴

Potaknuta, čini se, nezainteresiranošću kulturnih ustanova u Splitu, ali i u Zagrebu,¹⁵ te ljubavlju Račkoga prema omiškome kraju, Smiljka je 1986. godine donirala zbirku od 33 slike Društvu Poljičana „Priko-Omiš“, sa željom da se u prostoru bivšeg Ilirskog sjemeništa na Priku u Omišu osnuje galerija „Mirko Rački“. Rački je, naime, intenzivno proučavao Poljički statut i povijest Poljičke republike te izradio likove poljičkog kneza i Mile Gojsalić, a 1976. godine proglašen je počasnim članom Društva Poljičana.¹⁶ Godine 1986. poklonjena zbirka sadržavala je 33 rada: slike, crteže, pastele i akvarele. Namjera je bila prikupiti i djela Račkoga razasuta po privatnim kolekcijama.¹⁷ To, međutim, nije ostvareno: darovane slike pohranjene su u depo zgrade policije u Omišu, odakle su iste godine premještene u skladište hidrocentrale u Zakuću.¹⁸ Danas se, kako je ranije spomenuto, čuvaju u Podstrani.

11 Vojko Mirković: *Što s ostavštinom Mirka Račkog?* Vjesnik, Zagreb 12. II. 1983.

12 Gordana Benić: *Slikama ni traga*. Slobodna Dalmacija, Split 8. I. 1989., 10.

13 Vojko Mirković, *Što s ostavštinom Mirka Račkog?* Vjesnik, Zagreb 12. II. 1983. Vidi bilješku 6.

14 Isto. Autorici nije poznato je li to i ostvareno.

15 „Udovica tvrdi da je zagrebačkom HDLU-u poklonila dva štafelaja želeći da se tamo okupe sva njegova djela, ali ni tu nije bilo odgovora.“ Gordana Benić: *Krepki duh u epskom krajoliku*. Slobodna Dalmacija, Split 19. III. 1987.

16 Mirko Rački bio je vrlo povezan s omiškim krajem gdje je rado odlazio i slikao pejzaže. Veza slikara s tim krajem traje od 1952. godine kada je upoznao omiškog liječnika Milana Banovića preko njegova rođaka Stjepana Banovića, tadašnjeg tajnika HDLU-a. Od tada je slikar bio čest gost u domu Milana Banovića kojeg je rado pratio prilikom liječničkih posjeta selima omiškog zaleđa. Gordana Benić: *Krepki duh u epskom krajoliku*. Slobodna Dalmacija, Split 19. III. 1987.

17 Isto. Tom prilikom zbirka je popisana.

18 Hana Letica: *U Podstrani slike stoje po strani*. Slobodna Dalmacija, Split 8. IX. 2006., dostupno na: <<http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20060908/kultura01.asp>>. Datum pristupa stranici: 6. XII. 2011.

Prilikom posjeta Općinskoj vijećnici u Podstrani i pregleda zbirke, utvrđeno je da je tamo pohranjen 31 rad, od čega 30 slika, akvarela i crteža Mirka Račkoga, te *Portret časnika* autora Karla Nagla. Dva portreta iz zbirke, radovi Račkoga, nalaze se u prostorijama Društva Poljičana u zgradi Ilirskog sjemeništa na Priku.

Zbirka koja se čuva u Podstrani samo je mali dio nekadašnje kolekcije Račkoga i nije u potpunosti stručno obrađena. Ne sadrži ni jednu sliku s temom Omiša i okolice,¹⁹ niti ranija djela Račkoga iz faze secesije ili ciklusa na temu Dantea koja spadaju u vrh slikarova opusa. Većina radova obuhvaća teme iz razdoblja između dva svjetska rata i nakon Drugog svjetskog rata. Ipak, nekoliko je slika iz zbirke objavljeno, a o nekim djelima postoje zanimljivi zapisi.

U monografiji Račkoga objavljene su reprodukcije triju slika iz zbirke: *Darovi novom čovjeku* i *Reakcija bježi (Pobjeda)* iz 1948. godine,²⁰ obje s tematikom obnove nakon Drugog svjetskog rata, te *Ples* iz 1919. godine²¹ (sl. 2). Među uljanim slikama na platnu velikog formata prepoznatljivo je *Navještenje* nastalo u Ženevi 1918. godine – Rački je ovoj biblijskoj temi pristupio vrlo nekonvencionalno, a slika je podijelila tadašnju kritiku.²² Izdvaja se i spome-

19 Jedan pejzaž zapadnog dijela Omiša koji je naslikao Rački izložen je u prostoru omiškog Centra za kulturu.

20 Jelena Uskoković: *Mirko Rački*. Zagreb 1987. 222, kat. br. 202 i 203.

21 Isto, kat. br. 135.

22 Bogorodica je na slici prikazana neodjevena. Novinski članak, nastao povodom pronalaska dviju slika Račkoga u podrumu njegova ateljea, svjedoči o reakcijama kritike na sliku *Navještenje* i bilježi slikarov komentar: „Jedni su bili ogorčeni što je slikar na slobodan, ali impresivan i do tada neobičan način prikazao jedan biblijski motiv, a drugi, naprotiv, uglavnom mladi kritičari, oduševljeni takvim pristupom, koji je bio sušta protivnost tadašnjeg konvencionalnog i konzervativnog shvaćanja religioznog sadržaja na likovnim ostvarenjima. (...) O slici *Navještenje* Mirko Rački kaže: - To je, bez sumnje, mladenački protest slikara. Jer, slikari su taj motiv uvijek prikazivali salonski, a ja sam ga uistinu želio tumačiti prema Bibliji. Htio sam da kažem da je Marija obična žena kao i druge, dajući svemu jedan realniji, životniji karakter.“ B. Đ.: *Pola stoljeća u podrumu*. Večernji list, Zagreb 22. IX. 1970. 16.

Kritika iz 1921. godine na spomenutu se izložbu i sliku *Navještenje* osvrće riječima: „Najuspjelija od ovih izložaba bez sumnje je ona Mirka Račkoga, koja je prošli mjesec bila otvorena u Umjetničkom paviljonu. (...) U kasnijim radovima, koje je izlagao u Ženevi i Lyonu, pored raznih utjecaja naročito Hodlera, već je prevladao čisto umjetnički momenat i u tim djelima rješava uglavnom slikarske probleme. (...) Kao slikar se razvija dalje tražeći nove putove, što dokazuje njegovo *Navještenje*, koje je jedna od najjačih i najkarakterističnijih umjetnina nove moderne umjetnosti.“ Petar Križanić: *Izložbe. Rosandićeva monografija*.

Slika 2. Mirko Rački, Ples, 1919. Depo gradske Vijećnice, Podstrana. Snimila: Jelena Zagora

nuti rad naziva *Ples*, poznati akt za koji je pozirala Elza Lübeck, druga supruga Mirka Račkog.²³ Obje su slike bile izložene na slikarskoj izložbi u zagrebačkom Umjetničkom paviljonu 1921. godine; nakon toga, Rački ih je pohranio u spremište svog zagrebačkog ateljea u Voćarskoj, gdje su ostale zaboravljene čak pola stoljeća.²⁴ Muški akt velikog formata stilom slikanja vrlo je sličan *Plesu*, no godina i mjesto nastanka ovoga djela autorici nisu poznati. Zanimljiva je i skica na temu Poklonstva kraljeva, izvedena olovkom na papiru. Na poledini ovog loše očuvanog crteža zapisano je: „POKLONSTVO, TARNIK“ pa je vjerojatno riječ o jednoj od kompozicijskih skica za platno *Poklonstvo triju kraljeva*. Ovu i još dvije velike slike religiozne tematike Rački je 1925./26. godine uradio za ljekarnu Jurja Tarnika u Osijeku.²⁵ Umjetnine se danas čuvaju u Umjetničkoj galeriji Dubrovnik.²⁶

PORTRET AUSTRIJSKOG ČASNIKA: PITANJE AUTORSTVA

Kako je ranije navedeno, slika *Portret časnika* (sl. 3) najstarije je i jedno od najvrednijih djela u zbirci Društva Poljičana te jedino koje nije naslikao Rački. Portret je u razdoblju od 2010. do 2012. godine restauriran na Odsjeku za konzervaciju-restauraciju Umjetničke akademije Sveučilišta u Splitu.²⁷ Riječ je

Likovne umjetnosti. Kritika: književno-umjetnička revija, svezak 2, Ćirilo-Methodske knjižare. Zagreb 1921., 147.

- 23 Đurđica Ivanišević: *Žene su moćne i pitome*. Večernji list, Zagreb 14. VI. 1992. 19. Kraj Prvog svjetskog rata Rački je dočekao u Ženevi, gdje je upoznao svoju drugu suprugu, Elzu (Elsu) Lübeck: „Model za sve aktove i mnoge ženske figure, iz vremena prvog svjetskog rata, jest Elza, druga supruga Račkoga.“ Elza je bila sestra Karla Lübecka s kojim je formalno bila vjenčana Rosa Luxemburg kako bi stekla njemačku putovnicu. Slika *Ples* pripada radovima Račkoga nastalima u Ženevi pod utjecajem Hodlerovog monumentalizma. Jelena Uskoković: *Mirko Rački*. Zagreb 1987., 18-20, 53, 64.
- 24 B. Đ.: *Pola stoljeća u podrumu*. Večernji list, Zagreb 22. IX. 1970., 16. Ovaj novinski članak pogrešno navodi 1920. kao godinu održavanja izložbe u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu. Monografija i kritika iz 1921. godine potvrđuju da je izložba održana godinu poslije. Jelena Uskoković: *Mirko Rački*. Zagreb 1987.; Petar Križanić: *Izložbe. Rosandićeva monografija. Likovne umjetnosti*. Kritika: književno-umjetnička revija, svezak 2, Ćirilo-Methodske knjižare. Zagreb 1921., 147.
- 25 Jelena Uskoković: *Mirko Rački*. Zagreb 1987., 19, 55.
- 26 Umjetnička galerija Dubrovnik: <<http://www.ugdubrovnik.hr/izlozbe-2011.htm#mirko>>.
- 27 Konzervatorsko-restauratorski zahvat izveli su studenti četvrte godine Petra Perlain, Jelena Zagora i Stjepan Krešić pod mentorskim vodstvom Jurice Matijevića i Lane Kekez. Iskreno zahvaljujem profesoru Matijeviću i dr. sc. Sagiti Mirjam Sunari na podršci i

o slici dimenzija 78 × 62 cm naslikanoj u tehnici ulja na gusto tkanom platnu s bijelom uljenom preparacijom kakva je svojstvena slikama 19. stoljeća. Slika je zatečena s izvornim drvenim podokvirom, u pozlaćenom ukrasnom okviru proizvedenom krajem 20. stoljeća. Podokvir je zbog čvorova u drvu letvi deformiran, a time i platneni nosilac, no pored zakrpe u donjem desnom kutu oštećenja platna su minimalna. Slojevi laka su izvorni. Premda slika nije ranije restaurirana, zamjetni su retuširani oštećenja bojanog sloja izvedeni uljenom bojom, slikarski, djelomično preko rubova oštećenja (sl. 5).²⁸

Natpis u donjem lijevom kutu otkriva da je slika nastala 1852. godine, a načinio ju je slikar prezimena Nagl: „Nagl. px. 852“ (sl. 3). Na gornjoj letvici podokvira nalazi se drugi, noviji natpis s drugačijom varijantom slikarova prezimena: „SLIKAO: NAGEL, WIEN“ (sl. 4), koji ukazuje na to da je portret nastao u Beču ili ga je izradio slikar koji je ondje djelovao.²⁹ Jedini slikar prezimena Nagl zabilježen u literaturi koji je djelovao sredinom 19. stoljeća u Beču jest portretist Karl Nagl.³⁰

savjetima tijekom istraživanja te na korekturi teksta. Izvješće o zahvatu dostupno je na Odsjeku za konzervaciju-restauraciju Umjetničke akademije pod radioničkim brojem 068. Analize sastava gradbenih materijala slike za sada nisu provedene.

- 28 Retuširani na ovoj slici zanimljivi su zbog mogućnosti da ih je izveo sam Rački, koji je običavao popravljati svoje slike. O tome svjedoči novinski članak: „*Ljetos, kad je adaptirao svoj atelier, potražio je u podrumu neke stvari – i otkrio svoje slike koje su ondje ležale pola stoljeća. Vlaga ih je neznatno oštetila, ali se slikar odmah dao na posao i popravio oštećenja.*“ B. Đ.: *Pola stoljeća u podrumu*. Večernji list, Zagreb 22. IX. 1970., 16. Ipak, ne može se isključiti ni zanimljiva mogućnost da je sliku retuširala Lina Rački, unuka portretiranoga, koja je također bila umjetnički nadarena i bavila se slikarstvom. Nekoliko napisa svjedoči o tome: „*Lina je lijepo pjevala i slikala, Bukovac je govorio da je veoma talentirana.*“ Đurđica Ivanišević: *Žene su moćne i pitome*. Večernji list, Zagreb 14. VI. 1992., 19. „*Bukovac je bio oduševljen njezinim crtežima...*“ Đurđica Ivanišević: *Sve ljubavi Mirka Račkog*. Večernji list, Zagreb 29. VIII. 1993., 26. Pored ovih dvaju novinskih zapisa nastalih na temelju intervjua s Račkim, u monografiji slikara objavljena je crno-bijela reprodukcija Lininog akvarela iz koje se doista može iščitati njezin talent. Jelena Uskoković: *Mirko Rački*. Zagreb 1987., 232.
- 29 Budući da pretraživanjem literature nisu pronađeni podaci o slikaru prezimena Nagel, djelatnom u Beču sredinom 19. stoljeća, zaključeno je da je varijanta prezimena napisana na podokviru pogrešna.
- 30 Portretista Karla Nagla spominju: Heinrich Fuchs: *Die österreichischen Maler des 19. Jahrhunderts*, svezak 3, Beč 1973., K 61; *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, (ur.) Ulrich Thieme i Felix Becker, svezak 25. Leipzig 1950., 330; *Allgemeines Künstlerlexikon, Bio-bibliographischer Index*, svezak 7. München-Leipzig

Slika 3. Portret časnika austrijske Carsko-kraljevske vojske iz ostavštine Mirka Račkog; detalj portreta sa slikarevim potpisom i godinom u donjem lijevom kutu slike: „Nagl. px. 852“. Snimila: Jelena Zagora

Slika 4. Natpisi na poledini gornje letvice podokvira: „SLIKAO: NAGEL, WIEN“ i „FAMILIJA NITSCE, DJED LINE RAČKI“. Snimila: Jelena Zagora

Slika 5. Fotografija portreta pod ultraljubičastim svjetlom – mliječnoplava i žutozelena ultraljubičasta fluorescencija dvaju različitih izvornih slojeva laka i uljeni retuši vidljivi kao crne mrlje bez ultraljubičaste fluorescencije.

Snimila: Jelena Zagora

Karl Nagl bio je član društva austrijskih umjetnika *Wiener Künstlerhaus*³¹ koje je osnovano u Beču 1861. godine i još uvijek djeluje. U arhivu tog društva zabilježeno je da je Karl rođen 31. svibnja 1821. godine u Linzu, a društvu je pristupio 7. prosinca 1867. godine. Bio je oženjen, a već prije 1885. godine postao je udovac. Od svibnja 1893. godine vodi se kao odsutan član Društva.³²

2000., 249; *Allgemeines Künstlerlexikon / Internationale Künstlerdatenbank (The Artists of the World / International Database of Artists)*, Copyright © K.G. Saur Verlag: Munich; 28th CD-ROM Edition, An Imprint of Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 2008.; Joachim Busse: *Internationales Handbuch aller Maler und Bildhauer des 19. Jahrhunderts*. Frankfurt 1977. Mr. sc. Marini Bregovac Pisk, muzejskoj savjetnici Hrvatskog povijesnog muzeja, iskreno zahvaljujem na pomoći, savjetima i literaturi koju mi je ustupila. Akademiku Radoslavu Tomiću također zahvaljujem na savjetima.

31 Rudolf Schmidt: *Das Wiener Künstlerhaus, Eine Chronik 1861-1951*. Gesellschaft bildener Künstler Wiens / Künstlerhaus, Wien 1, 1951., 46.

32 Arhiv društva austrijskih umjetnika *Wiener Künstlerhaus (Künstlerhaus-Archiv)*, Beč. Mapa NAGL.

Ovu arhivsku građu pribavila mi je Mag. Valentina Ljubić, konzervatorica-restauratorica Tehničkog muzeja u Beču, na čemu joj iskreno zahvaljujem. U korespondenciji s dr. Lotha-

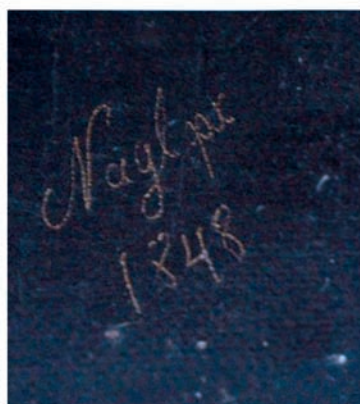
Najranije u literaturi zabilježeno djelo ovog slikara jest *Portret dame s djetetom* (potpisan s „Karl Nagl, 852“), nastao iste (1852.) godine kada i portret časnika. Sliku je prodala aukcijska kuća S. Kende u Beču 1920. godine.³³ Dosašnjim istraživanjem autorice prikupljeni su podaci o ukupno osamnaest Naglovih slika, mahom portreta, koji se čuvaju u muzejima u Beču i Linzu ili se navode u katalogima aukcijskih kuća. Od tih slika, četiri su nastale prije 1852. godine, uključujući *Portret studenta u uniformi akademske legije* iz 1848. godine koji se čuva u *Wien Museum* (sl. 6). U nastavku slijedi kronološki popis slika Karla Nagla.

1846. *Portret djevojčice sa psom* (ulje na platnu), aukcijska kuća *Dorotheum*, Beč, 2003.
1847. *Portret dame* (ulje na platnu), aukcijska kuća *Schlosser*, Bamberg, 2011.
1848. *Portret studenta u odori akademske legije* (ulje na platnu), depo *Wien Museum*, Beč, Inv. br. 94470.
1850. *Portreti Johanna i Anne Huber* (ulje na platnu), aukcijska kuća *Zezula*, Brno, 2011.
1852. *Portret časnika austrijske Carsko-kraljevske vojske* (ulje na platnu), Društvo Poljičana, Podstrana.
1852. *Portret dame s djetetom* (ulje na platnu), aukcijska kuća *S. Kende*, Beč, 1920.
1860. *Portret zborovođe Kreipela iz Sv. Petra s violinom* (ulje na platnu), aukcijska kuća *Dorotheum*, Beč, 1918.
1864. *Portret bečke gospođe* (ulje na platnu), aukcijska kuća *L. Wilnitski Alte Kunst*, Beč, 2011.
1865. *Portret slikarove supruge*, rođene Steininger Wels (ulje na platnu), *Nordico – Museum der Stadt Linz*, Linz, Inv. br. 308.
1873. *Dopojasni portret tamnokose mlade žene* (ulje na platnu), aukcijska kuća *Zeller*, 1992.
1876. *Portret dječaka s igračkama u pejzažu* (ulje na platnu), aukcijska kuća *Dorotheum*, Beč, 1992.
1877. *Portret dame* (ulje na platnu), aukcijska kuća *Dorotheum*, Beč, 2001.

rom Schultesom, voditeljem zbirke umjetnina *Schlossmuseum* u Linzu, dobila sam podatak da je Karl Nagl umro 1897. godine u Beču, no bez navedenog izvora iz kojeg je preuzet.

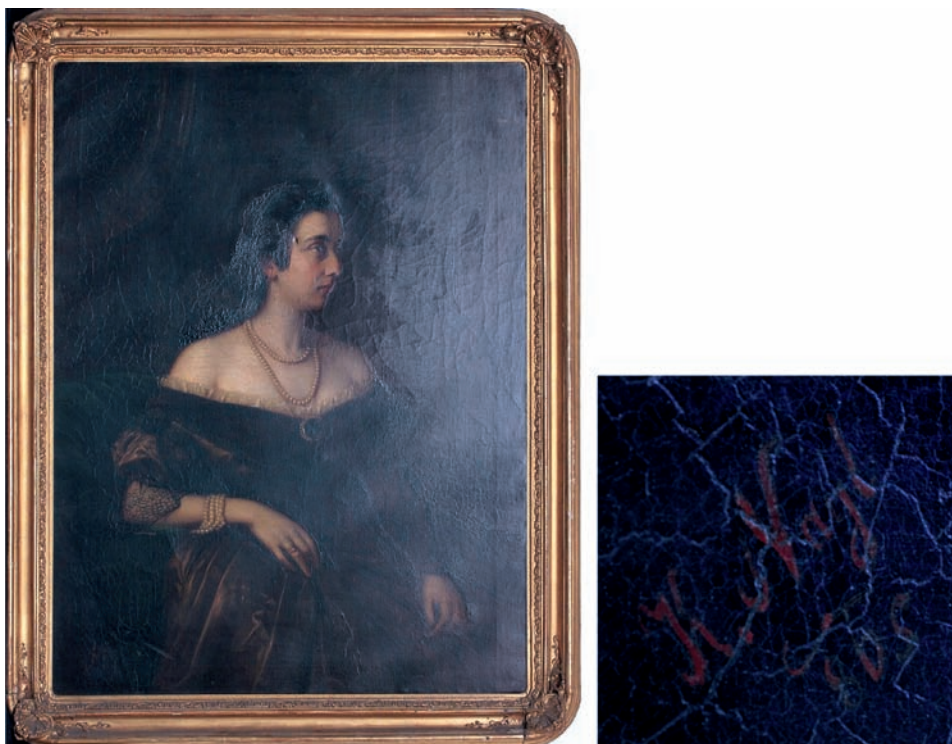
33 Heinrich Fuchs: *Die österreichischen Maler des 19. Jahrhunderts*, svezak 3. Beč 1973., K 61.

1883. *Portret gospodina* (ulje na platnu), aukcijska kuća *Schlosser*, Bamberg, 2011.
1892. *Portret mladića* (ulje na platnu), *Nordico – Museum der Stadt Linz*, Linz, Inv. br. 211.
1893. *Portret dr. Emila ili Hofrata Kränzla* (ulje na platnu), *Nordico – Museum der Stadt Linz*, Linz, Inv. br. 10.615.
1894. *Portret mlade žene u tamnoj haljini s perlama* (ulje na platnu), aukcijska kuća *Henry's*, Mutterstadt, 2008.
- (?) *Portret djevojke* (ulje na platnu), aukcijska kuća *Dorotheum*, Beč, 2011.
- (?) *Portret mlade Turkinje iz harema* (pastel), *Nordico – Museum der Stadt Linz*, Linz, Inv. br. 1056.

Slika 6. *Portret studenta u uniformi akademske legije; detalj portreta sa slikarevim potpisom i godinom: „Nagl px 1848“.* Depo Wien Museuma, Beč, Inv. br. 94470.

Snimila: *Michaela Lindinger*

*Slika 7. Portret slikareve supruge, rođene Steininger Wels; detalj portreta sa slikarevim potpisom i godinom: „K. Nagl 865“. Nordico – Museum der Stadt Linz, Linz, Inv. br. 308.
Snimio: Thomas Hackl*

*Slika 8. Portret mladića; detalj portreta sa slikarevim potpisom i godinom: „Nagl, 892.“
Nordico – Museum der Stadt Linz, Linz, Inv. br. 211. Snimio: Thomas Hackl*

Slika 9. Portret dr. Emila ili Hofrata Kränzla; detalj portreta sa slikarevim potpisom: „C Nagl 893“. Nordico – Museum der Stadt Linz, Linz, Inv. br. 10.615. Snimio: Thomas Hackl

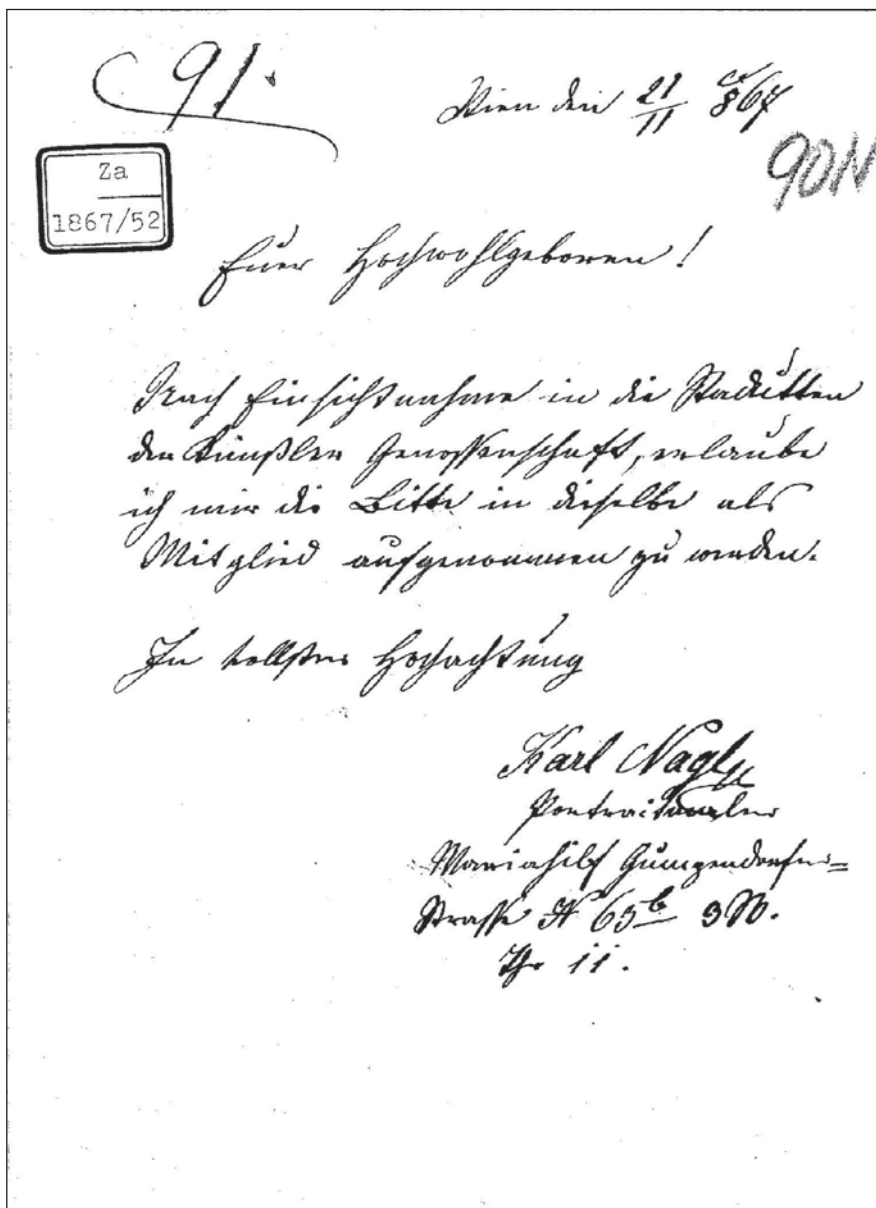

Slika 10. *Portret mlade Turkinje u haremu; detalj portreta sa slikarevim potpisom: „C NAGL.“. Nordico – Museum der Stadt Linz, Linz, Inv. br. 1056. Snimio: Thomas Hackl*

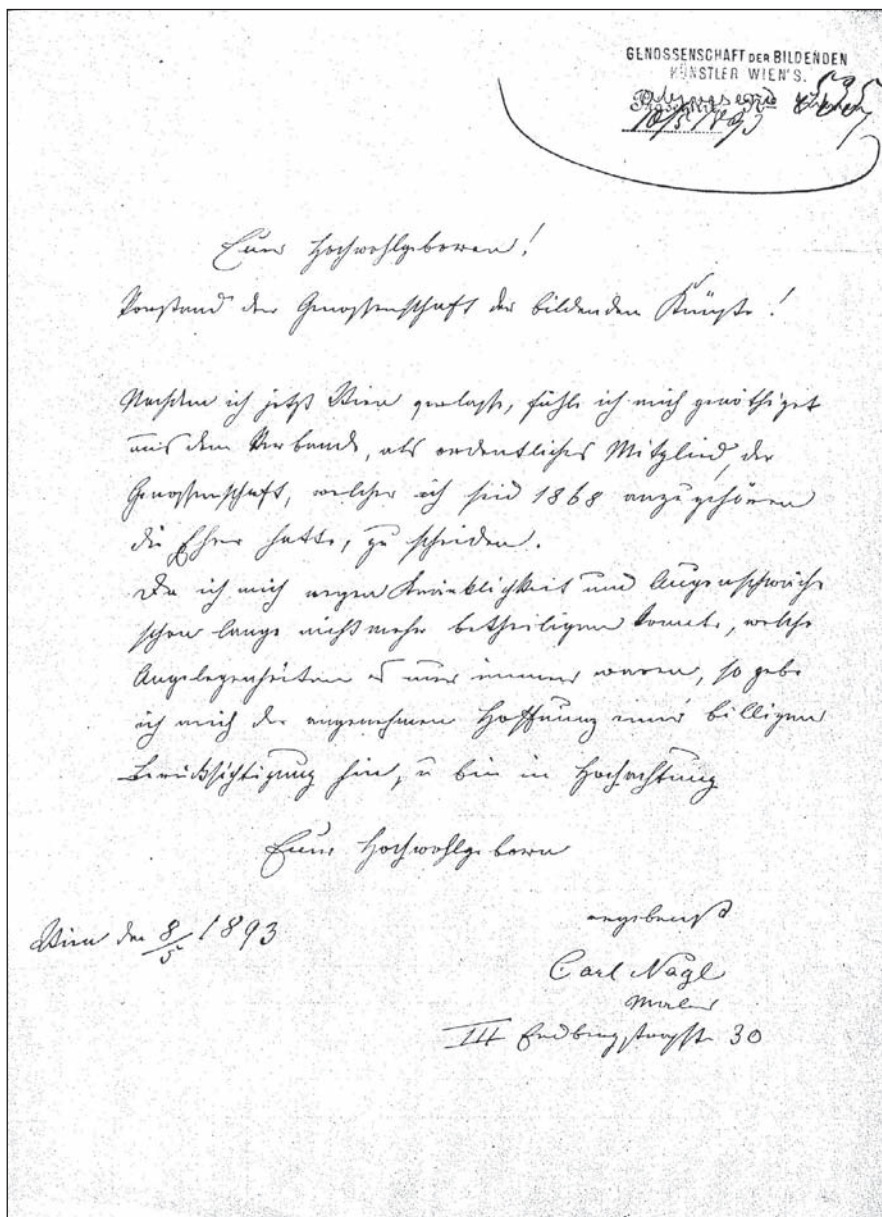
Već usporedbom potpisa na *Portretu časnika* i potpisa na drugim Naglovim portretima, može se zaključiti da je Karl Nagl autor slike iz zbirke Mirka Račkog.³⁴ Donosim fotografije nekoliko portreta i detalja slikarova potpisa radi komparacije s potpisom na portretu časnika. Na svim ovim radovima, izuzev na *Portretu mlade Turkinje* (sl. 10), slikar se potpisuje na isti način: pisanim slovima izvodi prezime „Nagl“ (uvijek s karakterističnim slovom „N“) i na većini radova podvlači ga crtom ispod koje upisuje godinu nastanka slike. Na *Portretu studenta* iz 1848. godine (sl. 6) u nastavku prezimena dodaje kraticu „px“,³⁵ kao i na *Portretu časnika* (sl. 3).

34 Svoj prijedlog atribucije temeljim na analizi potpisa na Naglovim slikama i pismima, što smatram valjanim argumentom za pripisivanje ovoga portreta Karlu Naglu. Budući da nisam povjesničar umjetnosti, potvrdu atribucije, odnosno povijesno-umjetničku ekspertizu, valorizaciju i usporednu stilsku analizu *Portreta časnika* i ostalih slikarovih djela prepuštam stručnjacima koji se time bave i nekom budućem istraživanju.

35 Od lat. *pinxit*.

Slika 11. Pismo Karla Nagla upućeno društvu austrijskih umjetnika Wiener Künstlerhaus 1867. godine – autor se potpisuje kao „Karl Nagl“. Izvor: Künstlerhaus – Archiv, Beč, Mapa NAGL

Slika 12. Pismo Karla Nagla upućeno društvu austrijskih umjetnika Wiener Künstlerhaus 1893. godine – autor se potpisuje kao „Carl Nagl“. Izvor: Künstlerhaus – Archiv, Beč, Mapa NAGL

Dodatna su potvrda podudarnosti potpisa dva Naglova pisma³⁶ koja se čuvaju u arhivu *Künstlerhaus*a na kojima je potpis gotovo identičan onome na *Portretu časnika*. Prvo pismo, nastalo 1867. godine povodom učlanjenja u Društvo, autor potpisuje imenom „Karl Nagl“ (sl. 11). Drugo pismo je iz 1893. godine i potpisuje ga kao „Carl Nagl“ (u njemu slikar traži da ga se oslobodi plaćanja članarine i obrazlaže razloge odsutnosti) (sl. 12). Ta promjena potpisa (iz „Karl“ u „Carl“) podudara se s potpisima na Naglovim slikama koje se čuvaju u *Wien Museum*u, *Nordico – Museum der Stadt Linz* i na slikama dostupnima preko internetskih aukcija. Naime, većinu slika nastalih do 1892. godine slikar potpisuje kao „K. Nagl“ ili „Nagl“, s godinom, na nekim radovima i s „px“ iza prezimena (sl. 3, 6, 7 i 8). *Portret dr. Emila ili Hofrata Kränzla*, nastao 1893. godine, autor potpisuje sa „C Nagl“ (sl. 9), kao i *Portret mlade Turkinje iz harema* (sl. 10) koji nije datiran, ali je vjerojatno nastao u tom periodu, nakon 1892. godine. Potpis na *Portretu Turkinje* jedini je izveden tiskanim slovima.

IDENTITET I ČIN PORTRETIRANOG ČASNIKA

Časnik prikazan na portretu jest Joseph (Josef) Nitsche, djed prve supruge Račkoga, Line. Identitet portretiranoga utvrđen je na temelju natpisa na podokviru slike, genealoških i arhivskih izvora te analize odore portretiranoga. Natpis na podokviru glasi: „FAMILIJA NITSCE, DJED LINE RAČKI“ (sl. 4). U nastavku slijede podaci iz rodoslovlja Linine obitelji.

Lina Rački bila je kćerka austrijskog potpukovnika, a njeno djevojačko prezime bilo je Schwaab von Wildenfried.³⁷ Linin otac Hugo Schwaab Edler von Wildenfried, potpukovnik austrijske Carsko-kraljevske vojske, zbog vojnih je zasluga stekao plemićki naslov „von Wildenfried“. Linin djed s očeve strane zvao se Eugen Schwaab i također je služio u Carsko-kraljevskoj vojsci, no umro je već 1844. godine, osam godina prije nastanka portreta. Linina majka, Ludmilla Nitsche, bila je kći Josepha Nitschea, višeg inspektora Carsko-kraljevskog telegrafskog ureda (*k. k. Telegraphenamts-Oberkontrollor*) koji je preminuo 1886. godine.³⁸ Premda navedeni podaci o Josephu Nitscheu, Li-

36 Arhiv društva austrijskih umjetnika *Wiener Künstlerhaus (Künstlerhaus-Archiv)*, Beč. Mapa NAGL.

37 Jelena Uskoković: *Mirko Rački*. Zagreb 1987., 17.

38 Otto Maaß: *Genealogisches Taschenbuch der adeligen Häuser Österreichs*, svezak 2. Beč 1907., 488; Ratni arhiv, Beč (*Kriegsarchiv*). Qualifikationsliste Karton Nr. 3101 (Hugo Schwaab Edler von Wildenfried).

ninom djedu s majčine strane, odgovaraju natpisu na podokviru,³⁹ genealogija plemićke obitelji von Wildenfried ne spominje Nitschea kao časnika austrijske vojske. Analiza odore, koju iznosim u nastavku, bila je ključna za potvrdu identiteta osobe prikazane na slici, a proveo je Leopold Kudrna.⁴⁰ Utvrđeno je razdoblje iz kojeg odora potječe, kao i čin portretiranog časnika te pukovnija kojoj je pripadao. Uzevši u obzir godinu nastanka slike (1852.), portretirani časnik služio je vojsci Austrijskog Carstva, tzv. Carsko-kraljevskoj vojsci (*Kaiserlich-königliche Armee*). U shematizmima⁴¹ austrijske Carsko-kraljevske vojske iz vremena nastanka portreta, Joseph Nitsche doista je zabilježen u službi kojoj odgovara naslikana odora.

Portretirani muškarac prikazan je, naime, u topničkoj odori austrijske Carsko-kraljevske vojske (sl. 3). Kaput (ili tunika, tzv. *Waffenrock*) tamne je crnosmeđe boje (*schwarzbraun*), sa crvenim manžetama i crvenim uspravnim ovratnikom s po jednom zlatnom zvijezdom na obje strane kao oznakom čina. Kopčanje je dvostruko, s dva reda od osam zlatnih dugmeta, svaki s ugraviranim brojem „3“. Oko struka časnika žuti je svileni pojas (*Feldbinde*). Opisani tip odore uveden je carskim dekretom 1849. godine⁴² i zadržan do odredbe iz 1861. godine kojom je uveden presavijeni ovratnik i jednostruko kopčanje

39 Jedina razlika između Josephovog prezimena i natpisa na podokviru jest vjerojatno greškom izostavljeno slovo „H“ u natpisu „NITSC(H)E“.

40 Leopold Kudrna bečki je antikvar i vrsni poznavatelj austrijske vojne povijesti. Autor je biografskog online rječnika svih austrijskih generala od 1792. do 1815., dostupnog na <https://www.napoleon-series.org/research/biographies/Austria/AustrianGenerals/c_AustrianGeneralsIntro.html>. Leopold je odgovorio na moj upit objavljen na forumu Collegium Res Nobilis Austriae: <<http://www.coresno.com/>>, datum pristupa stranici: 8. XII. 2011. Ustupio mi je literaturu i podatke o povijesti austrijskih vojnih odora i vojnoj karijeri Josepha Nitschea, a zaslužan je i za popratna objašnjenja, dataciju odore i tumačenje oznaka čina portretiranoga. Ovom mu prilikom iskreno zahvaljujem na svemu. Izvješća o zanimljivom, premda složenom i nepravocrtnom tijeku istraživanja pisala sam na blogu kolegija „Stožiranje među umjetninama“ (vodi i uređuje dr. sc. Sagita Mirjam Sunara): <<http://stazist.blogspot.com/2011/02/istrazivanje-umjetnine-detektivskidiodio.html>>, <<http://stazist.blogspot.com/2011/04/istrazivanje-portreta-casnika-nastavak.html>>, <<http://stazist.blogspot.com/2012/03/becki-antikvar-razrijesio-identitet.html>>.

41 Ove publikacije tiskale su se gotovo svake godine, a bilježe ustroj vojske i imena svih djelatnih časnika. Digitalizirani shematizmi austrijske vojske dostupni su na: <http://de.wikisource.org/wiki/%C3%96sterreichischer_Milit%C3%A4r-Schematismus#Theresianische_Milit.C3.A4rakademie>, datum pristupa stranici: 9. XII. 2011.

42 Darko Pavlović: *The Austrian Army 1836-66, vol. 1: Infantry*. Botley 1999., 18.

Slika 13. Detalj Portreta časnika s oznakama čina potporučnika (crveni ovratnik s po jednom zlatnom zvjezdicom na obje strane i zlatna dugmad s ugraviranim brojem „3“). Snimila: Jelena Zagora

kaputa, a časnički pojas od tada se nosi preko prsa.⁴³ Zvijezde su kao oznaka čina uvedene cirkularnim ediktom iz 1851. godine (carski dekret iz 1850. godine).⁴⁴ Cirkularnim ediktom iz 1850. godine oznaku pukovnije na dugmadi zamijenio je topnički amblem (dvije ukrižene cijevi topa s raketom u sredini).⁴⁵ Po jedna zlatna zvijezda na obje strane ovratnika oznaka je čina potporučnika (*Unterleutnant*) austrijske Carsko-kraljevske vojske, a broj „3“ ugraviran na zlatnoj dugmadi (sl. 13) označava pripadnost portretiranog časnika 3. topničkoj pukovniji Carsko-kraljevske vojske. Iz svega navedenog može se zaključiti da časnička odora portretiranoga potječe iz razdoblja između 1849. i 1851. godine.

U shematizmu izdanom 1850. godine spominje se časnik Joseph Nitsche, potporučnik (*Unterleutnant*) u 3. topničkoj pukovniji, *k. k. Artillerie-Regiment*

43 Odredbom iz 1868. godine ponovno se uvodi uspravni ovratnik i pojas oko struka. Anton Semek, Alphons Freiherr von Wrede: *Geschichte der K. und K. Wehrmacht, Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende XIX. Jahrhunderts*, svezak 4 (artiljerija). Beč 1905., 181-182.

44 Isto, 179.

45 Isto, 178.

„*Feldzeugmeister Vinzenz Freiherr von Augustin*“ No. 3.⁴⁶ Uzevši u obzir dataciju odore, oznake čina i genealogiju obitelji Schwaab von Wildenfried, može se nedvojbeno zaključiti da portret prikazuje Josepha Nitschea, djeda Line Rački s majčine strane. U nastavku iznosim podatke o njegovu životu i karijeri prikupljene iz nekoliko izvora.

U popisu stanovništva koji se čuva u Arhivu grada Praga (*Archiv hlavního mesta Prahy*) zabilježen je Josef Nitsche, rođen 1780. godine, koji je obnašao dužnost časnika računovodstva u garnizonskoj bolnici (*k. k. Rechnungsführer im Garnisons Spital*).⁴⁷ Jedan od njegovih sinova također se zvao Joseph, rođen je 1817. godine u Češkim Budejovicama (*Budweis*) i upisan kao kadet u Carsko-kraljevskom topničkom korpusu bombardera (*k. k. Artill. Bombardier Corps*).⁴⁸ Razvoj vojne karijere ovog mlađeg Josepha Nitschea, djeda Line Rački, može se pratiti u shematizmima austrijske Carsko-kraljevske vojske izdanim između 1838. i 1850. godine. Joseph je pristupio vojnoj službi 1837./38. godine kao topnički kadet u 1. topničkoj pukovniji (*k. k. Artillerie-Regiment No. 1*).⁴⁹ Iduće godine premješten je u korpus bombardera, elitni odred austrijskog topništva u kojem je do 1845./46. godine bio u službi kadeta (*Bombardier-Kadett*).⁵⁰ Između 1846. i 1850. godine Joseph Nitsche se ne spominje.⁵¹ Vrlo je vjerojatno da je u tom razdoblju napustio vojnu službu kako bi započeo civilnu karijeru.⁵² Kao što je već spomenuto, shematizam iz 1850. godine bilježi ga kao potporučnika 3. topničke pukovnije *Feldzeugmeister Vinzenz Freiherr von Augustin*. Tada je vjerojatno pokušao ponovno započeti vojnu karijeru

46 *Militär-schematismus des österreichischen Kaiserthumes für 1850*. K. K. Hof- und Staatsdruckerei, Beč 1850., 448.

47 *Militär-schematismus des österreichischen Kaiserthumes für 1835*. K. K. Hof- und Staatsdruckerei, Beč 1835., 75.

48 *Militär-schematismus des österreichischen Kaiserthumes für 1839*. K. K. Hof- und Staatsdruckerei, Beč 1839., 335. Podatke iz Arhiva grada Praga ustupila mi je Hana Vobrátíková, na čemu joj zahvaljujem.

49 *Militär-schematismus des österreichischen Kaiserthumes für 18*. K. K. Hof- und Staatsdruckerei, Beč, 1838., 357.

50 *Militär-schematismus des österreichischen Kaiserthumes für 1839*. K. K. Hof- und Staatsdruckerei, Beč 1839., 335; *Militär-schematismus des österreichischen Kaiserthumes für 18*. K. K. Hof- und Staats-Aerial-Druckerei, Beč 1845., 366.

51 Izuzev 1849. godine za koju nije izdan shematizam.

52 U ovom su razdoblju promaknuća bez pomoći značajnih osoba vrlo rijetka, a izgledi za stjecanje višeg čina veoma slabi. Vidi bilješku 40.

zbog revolucije i ratova 1848. i 1849. godine. Nakon toga, Joseph Nitsche ponovno je napustio vojnu službu kako bi započeo civilnu karijeru u kojoj je napredovao do položaja višeg inspektora Carsko-kraljevskog telegrafskog ureda. Možda je napustio vojsku potaknut činjenicom da su on i njegova supuga Barbara Madl očekivali kćerku Ludmillu koja je rođena 3. svibnja 1852. godine u Beču⁵³ (na desnoj ruci portretiranoga naslikan je vjenčani prsten). Joseph Nitsche umro je u Beču 4. ožujka 1886. godine.⁵⁴

Mnogi vojni portreti naručeni su povodom obilježavanja važnog trenutka u karijeri vojnog službenika (unapređenje u viši čin, primanje prvog ili važnog odličja, premještanje u drugi odred i slično). Kako je portret nastao 1852. godine, izgledno u Beču, tada 45-godišnji Joseph Nitsche vjerojatno ga je dao izraditi zbog unapređenja u čin potporučnika koji je zaslužio dvije godine ranije, kao uspomenu na službu časnika austrijske Carsko-kraljevske vojske koju je nedugo zatim napustio.⁵⁵

ZAKLJUČAK

Portret topničkog potporučnika Carsko-kraljevske vojske Josepha Nitschea, kako sada možemo nazvati portret austrijskog časnika iz ostavštine slikara Mirka Račkog, možda ne zauzima značajno mjesto u hrvatskoj povijesti umjetnosti, no njegova je povijest izuzetno zanimljiva. Slika prikazuje djeda prve Mirkove supruge, Austrijanke Line Schwaab von Wildenfried. Portret je dio ostavštine Račkoga, preminulog u Splitu 1982. godine. Slikareva četvrta supruga Smiljka donirala je 1986. godine zbirku njegovih slika Društvu Poljičana u Omišu. Zbirka je sada u Podstrani pored Splita; stjecajem okolnosti, dio ostavštine Mirka Račkog postao je dio umjetničke baštine Dalmacije. Iako su donirana djela skroman ostatak bogate slikarove kolekcije, neke su slike vrlo zanimljive. Zbirka zavređuje stručnu valorizaciju, konzervatorsko-restauratorsku obradu i odgovarajuću prezentaciju.

Restauratorski zahvat na slici bio je poticaj da se istraže njezina prošlost i porijeklo te da se utvrdi autor portreta i identitet portretirane osobe, što ne bi bilo moguće bez suradnje s domaćim i inozemnim stručnjacima i institucijama. Foto-

53 Vidi bilješke 38 i 40.

54 Otto Maaß: *Genealogisches Taschenbuch der adeligen Häuser Österreichs*, svezak 2. Beč 1907., 488.

55 U to doba bilo je vrlo uobičajeno imati uspomenu na časničku službu u austrijskoj vojsci. Vidi bilješku 40.

grafije slika Karla Nagla, autora portreta, prikupljene su kontaktiranjem institucija u Zagrebu, Beču i Linzu, kao i podaci o slikarovu životu i djelovanju. Analiza odo-re, ključna za utvrđivanje identiteta portretiranog časnika, izrađena je, pak, u su-radnji s bečkim stručnjakom za austrijsku vojnu povijest. Premda je portret nastao u austrijskom kulturnoumjetničkom miljeu, njegova priča obogaćuje poznavanje biografije Mirka Račkog i njegova stvaralaštva, otkrivajući crtice iz slikarova koz-mopolitkog života, osobito njegove posljednje dekade koju je proživio u Splitu.

*A PORTRAIT OF AN AUSTRIAN OFFICER –
A PAINTING FROM THE ESTATE OF MIRKO RAČKI*

Summary

A Portrait of an Austrian Officer, completed in 1852, is part of the collection of paintings in the estate of the renowned painter Mirko Rački. Today it is the property of the Association of the People of Poljica Principality and is kept in the municipal council building in the town of Podstrana near Split. Rački died in Split in 1982. Under various circumstances, some of the paintings from his collection became part of Dalmatia's artistic heritage. Rački's valuable painting collection significantly decreased in the period from his relocation from Zagreb to Split in 1975 and following the death of his wife Smiljka in 1988 in Belgrade. This paper discusses the history of Mirko Rački's painting collection, until the year 1989 when probate proceedings took place in order to divide his estate.

In 1986 Smiljka Rački donated her late husband's collection of paintings to the Association of the People of Poljica Principality. *A Portrait of an Austrian Officer* was part of that collection. Analysis of the painter's signature led the paper's author to identify the painter as Karl Nagel, an Austrian portrait painter who was active in the mid-19th century in Linz and Vienna. Based on the writings on the stretcher, archival and genealogical sources, as well as an analysis of the portrayed officer's uniform (in cooperation with an expert in Austrian military history), the author concludes that this painting depicts Joseph Nitsche, grandfather of Mirko Rački's first wife Lina Schwaab von Wildenfried. In 1850, Joseph Nitsche gained the rank of Lieutenant Colonel in the 3rd Artillery Regiment of the Austrian Imperial Army. Shortly afterwards he left military service, and two years later he commissioned his own portrait in the uniform of the artillery Lieutenant Colonel. This is that very same painting now owned by the Association of the People of Poljica Principality.

Although *A Portrait of an Austrian Officer* from the said collection belongs to the Austrian cultural and artistic milieu, its analysis gives us additional insight into the life and work of Mirko Rački, revealing details about his cosmopolitan life, especially the last few years of his life in Split.

Keywords: the legacy of Mirko Rački, Poljica Society, Podstrana, Portrait of an Austrian officer, 19th century, Karl Nagl, Josef Nitsche, Lina Schwaab von Wildenfried